

ANTROJI DALIS

DRAUGAS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1987 m. gruodžio mėn. 19 d. / December 19, 1987

Nr. 247(46)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Siūloma naujų žvilgsnių vertinti Lietuvos praeitį

Spalio 14-15 dienomis Vilniaus radijo užsieniui skirtoje programoje profesorius, istorikas dr. Vytautas Merkys atvirai nagrinėjo Lietuvos istorijos klausimus. Jis neneigė, kad dėl konjunktyrinių aplinkybių Lietuvos istorijoje yra baltų dėmių, kad ne visi šaltiniai prieinami. Jis išvardijo nemažą temų, kurias reikėtų nuodugniau svarstyti. Pavyzdžiui, Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės reikšmė Rytų Europos istorijai, lietuvių ir rusų santykiai, Nepriklausomos Lietuvos valstybės sukūrimo aplinkybės, vadinamo „Tarybų Lietuvos atkūrimo“ 1939-1940 metais tarp tautinės ir vidaus aplinkybės, forsuota kolektyvizacija ir klasių kova pokario metais. Tai tik dalis prof. Merkio minėtų temų. Dėmesio vertos jo pastabos apie istorijos šaltinių kritiką. Ji galioja, vertinant senesnius laikus, bet, deja, užmirštama, kai nagrinėjami naujausi laikai.

Negalima nuneigti profesorius Merkio pastabų, bet nebus lengva įgyvendinti visus jo pasiūlymus, ypač dėl naujausių laikų istorijos. Tai matyti iš tarybinės spaudos reakcijos į demonstracijas Vilniuje Molotovo-Ribbentropo sutarties aukoms paminėti. Tai buvo puikiai suvokiama proga atvirai nagrinėti slaptuosius sutarties protokolus, padalijusius Rytų Europą į įtakos sferas, tačiau jie išvis nebuvo minimi. Nebus lengviau objektyviai aptarti ir „forsuotą kolektyvizaciją“ bei vadinamąją klasių kovą. Šaltinių kritika šiuo atveju itin svarbi. Daugelis dokumentų, kuriais istorikai pasikliauja savo išvadoms – tai saugomo rūšių produktas. Nesunku įsivaizduoti, kaip sovietiniai saugumiečiai elgėsi su nelaisvėn patekusiais partizanais, mėginanti iš jų išgauti žinių. Arba, kad iškankintas ir vilties netekęs partizanas prisipažino nebūtų dalykų, kad tik jį paliktų ramybėje. Niekas tikrai pinigų nelaiko įtariamų raganų parodymų inkvizicijai, o jau daugiau negu trisdešimt metų praėjo nuo Chruščiovo slapto kalbos 20-me partijos suvažiavime, kai jis palyginti atvirai kalbėjo, kaip saugumas smurtu, grasinimais, kankinimais priversdavo savo aukas pripažinti tai, kas iš jų buvo reikalaujama. Niekas dabar nesikiria jokios reikšmės šiems parodymams, aukšti partijos pareigūnai reabilituoti. Tačiau

Berijos enkavedistų iš partizanų išgauti parodymai tebelaikomi autentiškais dokumentais, kurių kiekvienas žodis teisybė.

Bet problemų kelia ne vien partizanų parodymai, bet ir neutralūs faktai, pavyzdžiui, statistika apie žemės ūkio padėtį pokario metais. Prisimintina, kad komunistams iš pagrindų pakeitęs valdymo aparatą, daugelis žemesnio rango tarnautojų, turėjusių nemažą vaidmenį, renkant centrinei valdžiai ūkio duomenis, buvo labai menkai išsilavinę. Pavyzdžiui, 1946 m. iš 2,766 apylinkių vykdomųjų komitetų pirmininkų, tik penki turėjo vidurinį išsilavinimą, 83 nebaigtą vidurinį, o visi kiti – pradinį arba buvo savamoksliai. Arba valstijų vykdomųjų komitetų pirmininkų išsilavinimas: tik dešimt iš 320 turėjo vidurinį išsilavinimą, nė vienas nebuvo baigęs aukštuosius mokslus. Net gera valia jiems būtų buvę sunku tiksliai surinkti ekonomikos duomenis. Tarybinis istorikas ir demografas Liudas Truska nurodo, kad 1946 m. keturi šaltiniai davė griežtai skirtingus duomenis apie valstiečių ūkių dydį. Vienas šaltinis teigė, kad 21 tūkstantis ūkių turėjo 20 ha ar daugiau, o kitas mini net 36 tūkstantius tokių ūkių. Truska pažymi, kad pastarasis dokumentas – tai partijos archyve laikoma „juodaštinio pobūdžio lentelė, neturinti jokių paaiškinimų, datos ir parašo“. Bet vis dėlto du žinomi žemės ūkio suklektyvinimo tyrinėtojai vartoja tą lentelę, kaip tikrą šaltinį. To laikotarpio tyrinėtojai žino, kad daugelis dokumentų nelabai patikimi. Pavyzdžiui, Motiejus Gregorauskas suabejojo dėl oficialių duomenų išvados, kad 1948 m. pasėlių plotas siekė prieškarinį lygį. Kiti skeptiškai vertina pirmųjų kolūkių pranešimus apie sklandų darbą ir didelį derlių. Jei negalima pasitikėti šitokiais gana neutraliais faktais, tai kaip vertinti politiskai opesnę statistiką, sakykime, dėl buočių skaičiaus. O tikslūs duomenys apie buožių būtinį, norint įvertinti priverstinę kolektyvizaciją, nustatyti, kiek vidutinių ir mažesnių valstiečių nukentėjo, kiek žmonių buvo ištremta į Sibirą bei pagrimdai. Tai opūs ir sudėtingi klausimai, ir tik galima viltis, kad, praėjus 35 metams, jie bus objektyviau nagrinėjami.

K. G.

Kiršintojo aukos pokario laikų Lietuvoje

Jono Mikelinsko romanas
„Juodųjų eglių šalis“

PETRAS MELNIKAS

Po dvidešimt metų išvydome kažkur užlaikytą romaną. Per tris Pergalės numerius (1987 m., Nr. 5, 6 ir 7) spausdintas Jono Mikelinsko romanas *Juodųjų eglių šalis* yra rašytas 1962-1967 metais ir sukelia įdomių klausimų. Kodėl tik po dvidešimties metų jis išvydo viešumos šviesą? Ar buvo kada mėgintas išleisti? Gal nesėkmingai? Ir gražintas autoriui? O dabar, laikams pasikeitę, tiek tiek, jau priimtinas? Gal su kokiais pakeitimais? Gal dvidešimt metų stalcėje, pageltonavusiu popieriumi, išlaikytas buvo? Tai neaišku. Ir nėra paaiškinimo. O paaiškinimas tikrai reikalingas.

Šio romano rašymo ar inepcijos laikų žinome, kad išėjo Mikelinsko novelių rinkiniai ir romanai: *Senis po laikrodžiu* (1960), *Šiltos rankos* (1962), *Pažinai tu jį* (1963), *Vandens nešėja* (1964), *Žiupenis smėlio* (1965), *O laikrodžio eina* (1966). O kodėl 1967-1968 metais neišėjo šis romanas? Vėliau pasirodė *Lakštingala – pilkas paukštis* (1968), *Rugpjūčio naktį* (1971) ir dalykai, kaip *Laukinė obelis*, *Genys yra margas*, bei kiti raštai.

Taigi norėtusi išžūrėti ženklų paties kūrinio turinį, kodėl taip ilgai, net dvidešimt metų, šis romanas nebuvo išspausdintas. Kas 1967 metais dar netiko viešumai?

Romane penkiasdešimt metų turis Anzelmas Druskenis grįžta į savo tėviškę pas seną motiną, brolių Roką ir jo sūnų Gintarėlį, kuris prašo Anzelmą nuvesti jį į Juodųjų eglių šalį, vietą, kur Anzelmas pokario metais dėstė vokiečių kalbą. Jis gyvena dvare pas poniją Kleopą, dažnai šnekejuoja prancūziškai, o dvaro ūkvedys buvo keistulio ūdras. Anzelmas gyvena viename kambaryje su mokytoju Vizgirda, vėliau išėjusiu partizanauti. Tie seni laikai čia prisimenami.

Trys ketvirtėlio romano sukasi apie tai. Apie dirbusią mokytoją Nėlę, poniją Kleopą, gale iš pamisimo sugedusią malūną, apie Vizgirdos apsisprendimą stoti ir partizanais dėl ateinančių trėminių („O aš nenoriu, kad mane, laisvą lietuvį, gabenotų užkalnuose vagonuose į Sibirą“). Ir svarbiausia – apie ūdrą, turintį neaiškų ryšį su partizanais ir lyg su sribais kartu, kaltą turbūt dėl Nėlės, dėl berniuko Rastenio dingimo ir lyg norintį įkaltinti dar ir patį Druskenį, kuris žino apie jo ryšius su partizanais. Tam ūdras naktį prie Druskenio durų padeda savo revolverį ir turbūt praneša valdžiai. Druskenis revolverį paslepia ir romanas

įgauna kriminalinį pobūdį, veda į spėliojimus, ar ūdras kiršina vienus prieš kitus?

Druskenis gauna šaukimą į miliciją, dvare daroma krata ir sribas Baltulis Druskeniui pataria per apklausinėjimus miestelyje tylėti, tardymų neišigąsti. Suimtas Druskenis taip ir daro, rusui Zubcenkai su revolveriu panosė jį tardant, reikalaujant snipinėti. Druskenis nesutinka, bet yra paleidžiamas. Grįžtant jam į dvarą mišku, partizanai nusiveda jį į savo bunkerį ir prašo jiems snipinėti. Druskenis nenorom pažada, bet dvare, paėmęs paslėptą revolverį, pabėga į savo tėviškę, kur jį paslepia kluone. Vėliau vis tiek ištremiamas į Sibirą devyneriems metams. Net ir tardytojas Zubcenka Sibire yra medžio sutraiskomas.

Dabar (po dvidešimties metų) Druskenis tėviškėje atsikasa revolverį ir veda Gintarėlį į tą Juodųjų eglių šalį, pats norėdamas pasikalbėti su ūdrų, gal nubausti, gal pagąsdinti. Ūdras jau didelio ūkio direktorius. Atstotęs revolverį ir šūktelėjęs „rankas aukštyn!“, Druskenis jo klausia: „Kur padėjai Nėlę? Rastenį?“ Ūdras išsisukinėja, žada pasakyti. Druskenis atlyžta, revolveris paimamas jam iš rankų ir kulkos išimamos. Staiga pokšteli (šūvis?). Druskenis sumunka ant grindų ir jo krauju gleivėtoms rankom baigiamas romanas.

Jei kulkos buvo išimtos, neaišku, kokių revolveriu ūdras nušovė Druskenį? Gal kitu, išsitrauktu iš kišenės? Ne tik pabaiška neaiški, bet ir visa, kas šnekama apie ūdrą: lyg apie kažkokį kombinatorių, žinantį kaip sukstis tarp partizanų, sribų ir rusų, kiršinantį vienus prieš kitus, įveliantį juos į savo spąstus, kad pats išliktų nepaliestas, tarsi kažkoks supermenas, superkarjeristas. Atrodytų, kad tik tokie priešybių draskomoje santvarkoje gali išsilaikyti, leidami kitiems išsikapti, o patys tapdami vėliau direktoriais, net ministrais, mokantys išvengti net kerstui atėjusių žmonių, tokių kaip Druskenis. Aišku, kad tokio keršto ar atsikaitymo, kuris ryškinamas romane, ten gal būtų ir nemažai.

Lietuvoje turbūt buvo tokių kiršintojų, kurie dabar užima aukštus postus. Gal romanas ir perša idėją, kad jie dabar turėtų būti patraukti į teismą, prisipažinti, ką blogo ir sukto partizanų laikais yra padarę, ir turėtų mūštis į krūtine. Bet romane teisingai parodyta, kad tai nelingva, nes, iškeldamas nešvarią praeitį, romano herojus pats žūva romano gale.

Kūrinys labai intriguojantis. Leidžiama veikėjams daug ir atvirai išsakyti: pavyzdžiui, kaip mokytoji Vizgirda subrendo iš lėto idėja įstoti į partizanus (kad jo neišvežtų į Sibirą), su kuriais jis vėliau žūva. Net sribas Baltulis, pabaigoje jau tapęs brigadininku, girtas išpasakoja sribų niekšybes ir kiek jie bijojo partizanų, ir kiek jų krito nuo partizanų, kurie amnestijos suviliojį pasidavė ir pateko kartu su rusų Zubcenka, vengusiu ir bijojusiu

Rašytojai Jonas Mikelinskas ir Viktoras Brazauskas.

Nuotrauka Algimanto Kunčiaus

Ūdro, į Sibirą. Įtikėtina tai ar ne, bet „šaukama“ labai toli, kai nurodoma, kad tuo laiku net rusas Zubcenka neitiko valdžiai, gal nebūvo pakankamai griežtas, ir valdžia „sutvarkė“ ir jį (bet ne ūdrą).

Vieną žodžiu, tokioj suirutėj liko tik gudruolis ūdras ir nuolankus, visų bijantis Druskenio brolis Rokas. Mirdamas Druskenis nori iš visų jėgų šaukti lauke žaidžiančiam berniukui Gintarėliui:

„— Sudie, Gintarai. Būk doras, teisingas berniukas ... ir neik (turbūt pas ūdrą? — P.M.)... ir tšak pasaką!“

Tai lyg pateisinimas ir nesisitebėjimas mumis, pabėgėliais iš „Nedorumo ir neteisybės krašto“, romane *Juodųjų eglių šalis*. Tuo laiku ten gyventi nė vienas nebuvo saugu. Ir matyti, kad ne tik per pirmuosius penkiolika pokario metų literatūra ten buvo

varžoma, kaip dabar prisipažįstama, bet dar ir 1967 metais, atrodo, negalėjo pasirodyti šis gan atviras romanas, o tik po dvidešimt metų nuo tada — 1987 metais. Gal dar nemažai kūrinių guli stalčiuose ir gulės, kol nebus atgaivinti.

Romanas *Juodųjų eglių šalis* gan panašus iš dalies į kita Jono Mikelinsko romaną. *Genys yra margas*, kuriame herojus taip pat išvažiuoja ieškoti savo praeities, tik dabartiniame mažiau to paslaptingo simbolizmo, vien tik tai ta herojų kankinanti Juodųjų eglių šalis, kuri proaiškai galbūt reiškia partizanų veikimo girią arba vietą. Rašytojas mėgsta detales, introspekciją, prisiminimus, impresionistišką pasakojimą, aforizmus, įsivaizdavimus, simbolius, garsus, kvapą ir modernius efektus. Ypač šiame romane esama sapnų, o taipgi ta simboliška pasaka, se-

kama Gintarėliui, kuri įdėta gale ir, atrodo, per daug ištęsta.

Ryškesni charakteriai būtų ponija Kleopa, gal be reikalo vis šnekanti prancūziškai; vaizdingai iš aukšto kalbantis sribas Baltulis. Pastarasis gal ir geras žmogus, bet niekad neužmiršantis pabrėžti, kad jis „valdžios (rusų) žmogus“ ir visi turėtų jam reikšti pagarbą ir jo bijoti. Tai bernas, tapęs „načalniku“. Tokių nemaža buvo ir vokiečių laikais, kurie su vokiška uniforma pasigirė šaukdavo bet kam: „Rankas aukštyn! Dokument!“ atkišę revolverį, kaip buvo matę tai darant vokiečius.

Mokytoja Nėlė maloni, naivi moteris. O mokytojo Vizgirdos kalbos su Druskeniu lyg ir per daug ištęstos ir nepilnai atskleistas jo noras stoti į partizanus. Idomu tai yra vyras desperacijoje, bet jo kalboms suprasti reikia daug pastangų. Jis panašus į Antano Skėmos herojus, kurie irgi viskuo nusivyle. Druskenio personažas gal nukaltas pagal autoriaus portretą, nes Jonas Mikelinskas pats buvo gimnazijos mokytojas ir yra daug rašęs tarsi iš savo patirties. Jo veikaluose atsispindi ir inspektorius ilgas darbas Švietimo ministerijai 1954-1962 metais. Jis daugių turėjo važinėti. Štai trumpas vaizdinys pavyzdys romane:

„Peizažas pro autobuso langą mane erzina ir sleigia. Rasi ir dėl to, kad žemės planeta sutraukė, sumažėjo, išsiškėjo. Ir nebėliko jokie vietos vaidukliams ir nuostabioms pasakoms, sekamoms puse lūpų ir prietemoje, kol dar žvirbliai nesutūpė. Dabar pasaulis nebe tas: be saiko ir be prasmės jame daug elektros lempų, kurios naktį įkyriai ir skaudžiai tvinksi: aibe uniformuotų namų, kuriuose gimsta ir auga vienodi, be savų minčių vaikai; pilna standartinių kelių ir plentų, kuriais klaidžioja standartinė laimė ir standartinė mirtis. Ir visur gyva baimė to, su kuo aš dar neapsipratau ir vargu ar kada beapsiprasiu. Man kur kas geriau patiktų per dienu dienas pluošti pėsčiam ir nieko, ničnieko nesusitikti“.

Čia lyg suglaustai išsakytos romano herojaus Anzelmo Druskenio mintys: technikos užgriuvimas krašte, standartinė laimė ir mirtis, ir visur dar gyva baimė, prie kurios negalima priprasti, jei ją kas pats patyrė.

Šiame numeryje:

Lietuvos istorijos vertinimas • Apie Jono Mikelinsko romaną • Krikščionybės sukaktis Chicagoje ir Paryžiuje • Naujos knygos • Ateities literatūros fondas • Editos Nazaraitytės eilėraštis • Kalbas „likimas“ • „Kai Lietuva valdė pasaulį“ • Chicago teatroose

Kelias ties Labanoru Lietuvoje.

Nuotrauka Edvardo Šulacio.

Krikščionybės sukaktis ir lietuviškas žodis

Akademija ir literatūros vakaras Chicagoje

JUOZAS BAUZYŠ

Lietuvos krikšto jubiliejaus iškilmingo keturių dienų minėjimo Chicagoje rengimo lapkričio 27 dienos vakarą buvo surengta akademija ir literatūros vakaras. Rengė jubiliejaus komitetas, o literatūros vakarui specialiai rūpinosi poetas Kazys Bradūnas. Viskas vyko Marijos aukštesniosios mokyklos auditorijoje. Programa buvo kondensuota, neužtruko per ilgai. Tik gal penktadienio vakaras nesutruko pilnos salės dalyvių.

Sukaktuvinė akademija

Akademija prasmingais žodžiais pradėjo pats LKJ komiteto pirmininkas Jonas Kavaliūnas, primindamas Lietuvos krikščionybės unikalumą. Jos pakrikštyjimas susijęs net su trim valdovais, ji priėmė krikštą Europoje vėliau už kitas tautas, o dabar ji stovi pirmosiose pozicijose prieš sovietinį imperializmą, lyg Dovydas prieš Goliatą. Invokacijai buvo pakviestas vyskupas Paulius Baltakis, OFM.

Paskaita akademijoje skaitė iš JAV ryto pakraščio atvykęs kun. dr. Antanas Paskus, daugelio knygų autorius. Jo paskaitos tema: „Iš kas mus kviečia tautos krikštas?“. Visos sukaktys esančios svarbios, nes jos išskleidžia naują įvaigą ir dabartinį gyvenimą. Šioje paskaitoje paskaitininkas tad ir noris pažvelgti, ką mūsų protėviai, priimdami krikščionybę, aiškiau suprato ir ką mes dabar galėtume aiškiau pažinti ir savo gyvenimu liudyti. Protėvių religija buvo primityvi, bet gamtos reiškinių buvo įdvasinti. Jie teikė lietuviams gyvenimo prasmę ir poetinį džiaugsmą. Buvo ryšys tarp gamtos ir antgamties, tarp kultūros ir civilizacijos. Tokio gyvenimo išlikimui kitų tautų tarpe, jo tobulėjimui buvo reikalinga krikščionybės pagalba.

Juk ir krikščionybė yra glaudžiai susijusi su menu ir poezija. Ji taip pat sukelia nuostabą, o nuostaba esanti ne tik meno, bet ir filosofijos ar net mokslo pagrindas. Tad ir dabar reikia pasiimti iš protėvių kaip priedi prie pirminių įvaizdžių, kaip savo širdimi suprasti religiją. Reikia leisti širdžiai apšviesti protą, paruošti savo dvasią tikėjimo sekliui.

Iš Rytų skverbiasi dialektinio materializmo banga, o Vakaruose idealizmas gesta, išpažįstama tik Dievo savoka, o ne pats Dievas. Tad tapti tikru žmogumi, ieškoti tikrojo žmogiskumo yra kiekvieno krikščionio paskirtis. Šio krikščionybės jubiliejaus proga

Per akademiją ir literatūros vakarą š.m. lapkričio 27 dieną Marijos aukštesniosios mokykloje, Chicagoje: rašytojas Česlovas Grincevičius ir poetas Bernardas Brazdionis, skaitė savo kūrybą, bei Aldona Grincevičienė.

Nuotrauka Jono Kuprio

kaip tik apie tai ir vėta pagyvoti. Ir galvoti reikia aiškiai, nepadarant klaidų jau net pačiose prielaidose. Mes kartais galvojame, kad Lietuva yra tik rusinama, užmiršdami, kad ji pirmiausia yra komunizminė. Vakaruose komunizmo atžvilgiu yra daug pasimetimo. Jis pastebimas kartais ir pas mus. Vengiant klaidų patiname galvojime, reikalingas ir išsipareigojimas. Reikia pajusti, kad krikščionybė yra paties Dievo artėjimas žmogaus link. Dievas save sutapatina su persekiojamaisiais ir kenciančiais, ir mes visi su juo dalyvaujame šioje Kalvarijos dramoje. Priklausau tik, kokias roles mes esame pasirinkę, kokius vaidmenis vaidiname.

Kun. dr. Paskus turi įgimtą kalbetojo požymius: mintis perduoda sklandžiai ir suprantamai, priiirša klausytojo dėmesį ir savo temos vystymo neištesia. Visa jo turiniga paskaita užtruko vos pusvalandį, mažiau negu akademinė valanda.

Buvo perskaityti siūlomi susirinkusių dalyvių sveikinimai: šv. Tėvui Jonui Pauliui II, JAV prezidentui Ronald Reagan, JAV vyskupų konferencijai, Lietuvos vyskupų konferencijai, jos pirminkui vysk. Liudui Poviloniui ir visai kovojančiai lietuvių tautai. Susirinkę patvirtino juos savo plovimais.

Akademijos pirmoji dalis užbaigta premijų įteikimu Krikščionybės jubiliejaus proga skelbtų poezijos ir dramos konkursų laimėtojams. Poezijos konkursą buvo paskelbusi Ateitininkų Federacija. Ji laimėjo kun. Leonar-

das Andriekus, OFM, už poezijos rinkinį „Balsai iš anapus“. Dramos konkurso premija, kurią skyrė pats LKJ komitetas ir Lietuvių Fondas, buvo paskirta Anatolijui Kairiui už jo dramą „Krikšto vanduo“. Premija poetui Andriekui įteikė AF vad. Juozas Polikaitis, o rašytojui Kairiui – komiteto lėšų telkimo vadovas kun. Viktoras Dabušis ir Lietuvių Fondo pirmininkė Marija Remienė. Pagirtina, kad tiek premijų laimėtojai, tiek ir mecenatai, pasitenkino pasakydami tik keletą žodžių ir neištesdami programos laiko.

„Pradžioje buvo Žodis“

Taip po trumpo pertraukos pradėjo literatūros vakarą poetas Kazys Bradūnas. Kaip šventasis

Raštas išaukštino žodį, taip šį vakarą lietuviškas žodis tebūna išaukštintas, nes be lietuviško žodžio pas mus šiandien būtų ir skurdiau, ir tuščiau. Po šios trumpos įžangos Bradūnas dar paskaitė vieno anoniminio autoriaus iš Lietuvos sonetą.

Lėtu žingsniu į sceną prie mikrofono atėjo laureatas kun. Leonardas Andriekus, su balta gėle atlept, kuklus ir su paprasta šypsena lūpose. Jis paskaitė pluoštą eilėraščių iš premijuoto poezijos rinkinio „Balsai iš anapus“ ir dar keletą iš ankstyvesniųjų savo poezijos knygų. Premijuotąjį rinkinį leidžia Tėvai Pranciškonai Brooklyne. Gaila, kad iki šios šventės jis dar nespėjo pasirodyti knygų rinkoje.

Antruoju savo kūrybą skaitė Anatolijus Kairys, dramos

Iš Ateities literatūros fondo veiklos

Ateities literatūros fondas šimet išleido poeto Kazio Bradūno eilėraščių rinkinį *Krikšto vanduo Joninių naktį*. Knyga visuomenė sutiko labai palankiai: knyga jau beveik išparduota – šiuo metu leidėjai bando surinkti iš platintojų likusius pavienius egzempliorius, kad galėtų patenkinti dar bent kelis knyga įsigyti norinčius poezijos mėgėjus.

Siek tiek anksčiau Ateities literatūros fondas yra išleides Kanadoje gyvenančios poetės Editos

Nazaraitės debiutinį eilėraščių rinkinį *Medaus ir kraujo laisai* ir taipgi debiutinę keturių jaunųjų išėivijos poetų knygą *Keturį*. Joje dalyvauja Jolanta Malerytė, Gintarė Remeikytė, Vainis Aleksa ir Saulius Kubilius. Praėjusiais metais šiuo laiku pasirodė Antano Vaičiuliaičio naujoji grožinės prozos knyga *Vidurnaktis prie Seimenos*, išleista Ateities literatūros fondo. Ji laimėjo 1986 metų Lietuvių rašytojų draugijos premiją.

Ateities literatūros fondas taip pat pradeda leisti Kazio Almeno detektyvinių romanų seriją. Labai greitai pasirodys antroji *Sauliaus skatų* laida, o beveik tuo pačiu metu skaitytojus pasieks ir naujasis Almeno romanas *Palangoje dar vis lyja*. Pirmojo detektyvinio romano veiksmas vyksta Chicagoje, antrojo – Palangoje, kaip pavadinimas išduoda. Šiuo metu rašytojas kuria trečiąjį romaną, su vyksmu Kaune. Almenas neseniai buvo užsukęs į Kauną pastudijuoti romanui svarbių vietų – tai užtikrins detalių autentiškumą.

Pavasariop Ateities literatūros fondas išleis pirmąjį Jono Aisčio raštų tomą. Tai didelis projektas, kurį sudarys bent keturi tomai. Aisčio raštus redaguoja poetas Alfonsas Nyka-Niliūnas ir rašytojas Antanas Vaičiuliaitis. Knygos bus patrauklaus formato, gražia drobe aptrauktas viršelias. Raštus iš anksto užsisakę gaus juos labai patrauklia kaina (pavyzdžiui, pirmasis tomas prenumeratams tekantuos tik penkiolika dolerių). Aisčio raštų prenumeratą bus skelbiamas

konkurso laureatas. Skubiai, gal taupydami laiką, jis paskaitė ištrauką iš premijuotosios penkių veiksmų dramos „Krikšto vanduo“. Joje vaizduojama scena, kur Vytautas ir Jogaila 1413 metais plaukia Dubysos upe, krikštydami žemaičius.

Ceslovas Grincevičius šiais jubiliejiniais metais yra laimėjęs Lietuvių rašytojų draugijos 1985 m. premiją už jo novelių rinkinį *Vidudienio varpai*. Iš šios knygos jis ir paskaitė to paties pavadinimo novelę apie Mykolinę, girdejusią skambant uždarytos bažnyčios varpus. Novelė vaizduoja liūdną tikrovę pavergtoje Lietuvoje.

Ketvirtasis scenoje pasirodęs šiu jubiliejinį metų laureatas buvo Bernardas Brazdionis, laimėjęs 1966 metų Lietuvių Bendruomenės literatūros premiją. Brazdionis moka scenoje pasireikšti dramatiškai, kartais gal net per daug dramatiškai, bet daugumai klausytojų jo deklamavimo būdas patinka. Tai gminios poetas, savo žodžiu galįs jį uždegti. Nuo Florencijos San Croce jis atvedė klausytojus iki Kauno katedros, deklamavo ištraukas iš naujos oratorijos „Baptisto vos“, kuriai muziką sukūrė kompozitorius Bruno Markaitis, ir baigė jaunimo tarpe populiarųjį „Aš čia gyva“ eilėraščių. Deklamavo dažnai įterpdamas paaiškinimus, komentarus, kartais net eilėraščių vidury. Tačiau mikrofonas jam nepasitarnavo, būtų geriau apsisėjęs be jo.

Užsklandai Kazys Bradūnas, šitos gražios literatūrinės šventės rengėjas, paskaitė vieną eilėraščių iš naujausio savo rinkinio *Krikšto vanduo Joninių naktį*. Ir kaip jame eilėraštis „gera iš Avinelio pėdos“, taip ir Bradūnas vylessi, jog ir mes visi šiandien atsigerame iš tos pėdos.

Tuo literatūros vakaras pasiibaigė. Jis tinkamai buvo įrikuiotas ir kitų Lietuvos krikščionybės jubiliejaus renginių tarpa. Šalia maldos, iškilmingų pamaldų, paskaitų ir koncertų į sceną buvo išvesta ir poezija bei lietuviškas literatūrinis žodis.

ypatingas vėjus.

Ateities literatūros fondas savo veiklą finansuoja narių įnašais. Nariai įneša dvidešimt penkis dolerius į metus, o už tai gauna visus ALF grožinės literatūros leidinius. Nariai turi progą užsakyti kitus ALF leidinius su mažinta kaina (pavyzdžiui, Jono Aisčio raštų pirmąjį tomą tik už dešimtį dolerių). Studentai tampa ALF nariais, įnešdami tik dešimties dolerių metinį nario mokestį. ALF narystė gali būti graži dovana studentui švenčių proga.

Ateities literatūros fondo nariais ir knygų platinimu rūpinasi Milda Tamulionienė, 409 50th Place, Western Springs, IL 60558, tel. (312) — 246 — 5390.

Naujos knygos

• **Antanas Gustaitis. PAKELEJE I PAŽADĖTĄJĄ ŽEMĘ.** Satyrinės elegijos. Chicago: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 1987. 184 psl. Aplanakas ir iliustracijos — Prano Lapės. Spausdino Mykolo Morkūno spaustuvė Chicagoje. Tiražas — 800 egzempliorių. Kaina — 10 dol. Gaunama pas leidėjus, pas platintojus ir „Drauge“.

Antano Gustaičio satyrinės poezijos naujajį rinkinį sudaro trys daly. Pirmojoje ir pagrindinėje sudėta 96 eilėraščiai, elegišku, kartais net liaudiškiu lyrišku tonu apdainuojantys gyvenimo praeinamumą, mūsų santykio su savo pačių išpažįstamais idealais nepastovumą, mūsų patriotinės ir kitokias iliuzijas. Jų tematika nusipėjama jau iš daugelio eilėraščių pavadinimų: pvz., Rudenėjant, Varganam Pegasui, Amžinajai vadų šlovei, Išžemintojo nostalgija, Lapkričiui artėjant, Žmogus, vardu Mašina, Emigracinis ruduo, Veidu į pažangą, Atsidūsėjimas, Elgeta ir laureatas. Būdinga galbūt, kad tėra vienas, ir tas pats „apvūlingas“, pavasaris (p. 52), o rudens nuotaikų variacijų bent septynios. Poetas, atrodo, labiau rauda pro juoką, negu juokiasi pro ašaras. Pavyzdžiui, eilėraštis „Iš praeities stiprybė semiant“, kuriame apmąstoma Mindaugo, Kęstučio, žemaičių likimas, šitaip baigiamas:

Tad ir dabar širdy gaivi pagunda
kyla
Savaip saviem savus posmaugti
pamaži,
Arba nusmėgti ką nors ir liūdnio slė,
Kad būtų ir nauja istorija graži ...
(p. 44)

Antra rinkinio dalis pavadinata „Pagraudėnimai ir pasigraudėnimai bičiuliams“ — joje eilėraščiai dedikuoti žinomoms mūsų mokslinio ir kultūrinio pasaulio asmenybėms, asmeniškiesiems draugams, o paskutiniysis — „Anoniminiam bendrakeiviui“, kuriame guodžiamasi:

Šaukėm: Naują žmogų statom!
Guldėm seną ant lentos, —
Likom su prastom prastom,
Ir nei atėi iš tautos ...
(p. 166)

Trečiaja rinkinio dalimi įdėtas sceninis gabalėlis, davęs rinkiniui titulinį pavadinimą, „Pakeleje i pažadėtąją žemę“. Pažymėta, kad tai iš „Antro kaimo“ repertuaro. Štai jo sceniniai nurodymai:

Ateities literatūros fondo valdybą šiuo metu sudaro: Kestutis Keblys, Vaclovas Kleiza, Jonas Kuprys, Milda Tamulionienė ir Arūnas Liulevičius.

Tamsa. Uragano užses. Griaustinis. Audros garsams tolstant ir silpnėjant, pragiedrulyje išryškėja tarsi pilies bokštas didžiulis butelis, kurio viršūnėje, kamščio vietoje, stovi ilgabardis Vaidila, — lietuviškasis Moze. Butelio etiketėje stambiomis raidėmis užrašyta: „100% VISUOMENĖS DVASIA“. Aplink butelį klūpo susikūpinę žmogeliai. Vyksta tartum rožinio kalbėjimas, kur Vaidila atkalba vieną strofą, o minia chorą kitą.
(p. 169)

Tačiau taip pat ryšku, kad šių satyrinių elegijų poetas iš tikro neleidžia nei eleginei gaidai, nei jo šmaikščiai ironijai visiškai nustelbti tąją per visus mūsų žemiško gyvenimo prieštaravimus mus ir toliau nesantį gyvybės ir prasmės trauką, kuria laikosi ir jo paties kūryba ir kurią skaitytojas pajus besimelkiančia ir iš šio rinkinio puslapių. Pavyzdžiui, kad ir iš eilėraščio „Naujųjų metų naktį“ (p. 93), kuris čia ištiesai pacituotinas artėjančių švenčių proga:

Žvelgi erdvėn — rods viskas nauja,
Tad atsinaujinti ilgies.
Padangėj šienploviai šienauja,
Nors vis dar jokios pradalgės;

Naujagimio žvaigždė mažytė,
Nauja menubio šypsena,
O reikia vėl dievus prašyti
Sena dejavimų daina, —

Maldoj maldauti priešam galo,
O sau palaimos amžinos,
Kai laikas sažinę nuvalo
Lig jubiliejinės dienos;

Prašyti duonos, cyno, turto,
Jėgų įkšti be dantų,
Kad plunksna pasakoj sukurtų
Tave herojumi šventu;

Kad plaukus, laukus, nesulaukus
Sugrįžtant praieities gyvos,
Belikes vienas žilas plaukas
Dar nenukristų nuo galvos ...

Knyga labai skoningai ir dailiai išleista, įrišta į geltonos drobės viršelius. O Prano Lapės šešiolika iliustracijų ne tik tobulai derinasi su Antano Gustaičio eilėraščių dvasia, bet ir savo ruožtu sudaro įdomią ir patrauklią satyrinių piešinių seriją.

Kun. Viktoras Dabušis, dramos konkurso laureatas Anatolijus Kairys ir Jonas Kavaliūnas per akademiją ir literatūros vakarą Chicagoje.

Nuotrauka Jono Kuprio

Poezijos konkurso laureatas Tėvas Leonardas Andriekus, O.F.M., poetas Julijus Švabaitė-Gylėnė ir literatūros vakaro programos vedėjas poetas Kazys Bradūnas.

Nuotrauka Jono Kuprio

Paryžiečių spektaklis apie Nijolę Sadūnaitę

Paryžiuje, Šv. Eustachijaus bažnyčios gotiškoje kriptoje, nuo lapkričio 18 iki 28 dienos buvo prancūziškai vaidinamas spektaklis apie buvusią politinę kalinę Nijolę Sadūnaitę, pavadintas „Aušros Vartai“.

Spektaklį vaidino du lietuvių kilmės aktoriai – Karolina Masiulytė-Paliulienė ir Žanas-Kristupas Mončys, lietuviams gerai žinomo skulptoriaus Antano Mončio sūnus. Jiedu sukūrė sceninę kompoziciją, remdamiesi Nijolės Sadūnaitės dienoraštiniais užrašais KGB akiraty, kurie išleisti prancūziškai pavadinimu „Sypseną Gulagė“. Spektaklyje skamba senosios lietuvių liaudies dainos, giesmės „Marija, Marija“. O Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslėlis, kurį su savimi gulago keliais nešasi Nijolė, tampa savotišku dvasinės stiprybės, meilės ir globos simboliu. Šios sceninės kompozicijos idėja gimė Karolinai Masiulytei, kai ji perskaitė Sadūnaitės knygą ir susižavėjo šios atkaklios lietuvių gyvenimo keliu.

Aktorė Masiulytė sudomino ir kitų lietuvių sąžinės kalinių likimai, ypač Petro Paulaičio, Balio Gajausko dalia. Tada ji ėmė gilintis į lietuvių pokario pasipriešinimą, ją sukrėtė pasakojimai apie išniekintus partizanų kūnus, kurių neturėjo teisės palaidoti artimieji. Ir, matyt, Nijolė Sadūnaitė, pasirinkusi bėkoms, promisinį kelią, aktorės vaizduotėje simboliškai susiliejo su graiki tragedijos Antigone, kuri prieš valdovo Kreonto valią eina laidooti savo brolio. Pamažu iš Lietuvos persekiojamos Nijolės Sadūnaitės gyvenimo epizodų augo

Vilniaus senamiesčio panorama su Aušros Vartais.

sceninės kompozicijos modelis. Šiandien stebint, su kokių šventu susikaupimu, kaip giliai įsijautusi į jos pačios kuriama dramatišką personažą prancūzų teatro aktorė vaidina Nijolę Sadūnaitę, negali nesistebėti jos užsidegimu ir kūrybiniu pajėgumu iš gyvenimiškų nuotrupų, iš biografijos skeveldrų – tegul ir dramatiškai aštrių – sukurti apibendrintą nepalaužiamą, dvasiniu grožiu švytinčios lietuvių portretą. Ir vis dėlto, kodėl šią prancūzų kultūroje užaugusią aktorę taip sudomino Nijolės Sadūnaitės kelias? Tad ir paklausėme pačios aktorės: kas ją labiausiai patraukė Nijolės asmenyje? Karolina Masiulytė-Paliulienė atsakė: – Buvau nusteibinta jos nepaprasta dvasine stiprybe,

kuri ne tik nepasiduoda, bet ir nugalė visą mėlą ir piktą. Karolinai Masiulytei nėra lengva kalbėti lietuviškai, bet dabar jos tikslas įveikti ir šį sunkumą: ji atkakliai mokosi, ji rašo laiškus politiniams kaliniams ir gulaga, ji stengiasi kalbėti namie tik lietuviškai. O jos lietuviški namai dar nauji: Karolina Masiulytė tik šią vasarą ištekėjo už Amerikoje užaugusio atkaklaus lietuvių patrioto Arūno Paliulio, kuris dabar taip pat gyvena ir dirba Paryžiuje. Paklausėme aktorės, kaip ji išsiugdė tokį lietuviškumą, tokią meilę Lietuvai ir savo tautai? – Esu gimusi ir augusi Paryžiuje. Tėvai lietuviai. Motina čia gimusi. O tėvas atvyko studijuoti Nepriklausomybės laikais. Bė

iš tikrųjų mano motinė mane ypačiai globojo ir auklėjo lietuviška dvasia.

Turbūt sunku mylėti abstrakčią Lietuvą, tėvų žemę, jei jos niekada nesi mačiusi. Karolina, ar jums teko aplankyti Lietuvą?

– Buvau Lietuvoje tik du kartus, bet nuo pat pradžių jausiausi daugiau lietuvių, negu prancūzų, ir kad Lietuva yra mano gimtinė.

Kalbantis apie Nijolę Sadūnaitę, aktorė Karolina Masiulytė dažnai grįždavo prie vieno klausimo, kuris, matyt, ją labai jaudino. Tai – kolaboravimo su okupantais problema. Atrodė, kad aktorė bando sau išsiaiškinti, kodėl šandien Lietuvoje, kurią valdo svetimieji, lietuvis tardo ir teisia lietuvi, kodėl lietuvis persekioja ir išduoda lietuvi. Karolina Masiulytė sakė, kad jai rūpi šią problemą iškelti spektaklyje, nes ji labai aktuali ir prancūzams; jiems tai tebėra opi žaizda nuo nacių okupacijos laikų. Matyt, iš tikrųjų taip, nes tom dienom nuvykusi į tarptautinį Paryžiaus forumą, skirtą „Literatūrai, įveikiančiai valstybių sienas“, pirmą dieną išgirdau ilgą Prancūzijos PEN klubo pirmininko, rašytojo ir filmo režisieriaus René Tavernier pranešimą „Pasipriešinimas okupacijai. Praeities pamokos“. Jis kalbėjo apie vieną prancūzų intelektualų priešintis naciams, o kitų kolaboravimą su jais, sakydamas, kad šis Prancūzų istorijos puslapis dabar iš naujo peržiūrimas, „nes – pasak René Tavernier – mes neturime teisės save teisinti“.

Spektaklis „Aušros Vartai“ jau buvo vaidinamas Šv. Eustachijaus bažnyčios kriptoje, ir po gotiškais jos skliautais moteriškas balsas prancūziškai kalbėjo apie tarytoją Pilelį, apie prokurorą Bakučionį... Po spektaklio paklausiau Karolinos Masiulytės-Paliulienės: kaip ji šandien žiūri į kolaboravimo problemą?

– Sunkus klausimas. Man sunku suprasti kolaborantų elgesį. Iš tikrųjų tai yra asmeniškas sprendimas. Pasaulyje randama ir Pileliai, ir Petroniai, irgi Paulaičiai ir Plechavičiai. Man atrodo, kad lietuvių tauta, tokia sena ir prisirišusi prie žemės, lieka ištikima savo principams ir savo tikėjimui. Man rodos, kad Nijolė, Balys ir Viktoras reprezentuoja mūsų tautos tradicijas ir jos ateitį.

Atsisveikindama su aktorė Karolina Masiulytė-Paliulienė, paklausiau, ką ji norėjusi spektakliu „Aušros Vartai“ pasakyti? – Aš norėjau pareikšti Nijolės mano solidarumą su ja ir iškelti visam pasauliui mūsų brangios lietuvių pergyvenimus, ypač šiais „perestroikos“ laikais.

Išvaziavau iš Paryžiaus naktinio traukiniu. Kupe sena austrė iš Vienos paklausė manęs, iš kur aš. „Iš Lietuvos. Ar žinot, kur ji yra?“ – „O taip. Per karą turėjau draugę lietuvi. Vilnius. Aušros Vartai. „Spektaklis „Aušros Vartai“ dabar vaidinamas Paryžiuje, Šv. Eustachijaus bažnyčios kriptoje. Apie tą, kuri atsisakė kolaboruoti.“

Sena austrė liūdnai palingavo galva: „Pavojinga gyventi Europoje. Ir vakar, ir šandien“. Mano pakeitė nuogrindą ir jai vienai težinomus savo prisiminimus, gal pergyventą karą, Vilnių, Aušros Vartus... A. S.

Nijolė Sadūnaitė Boguchany konclageryje 1977 metais.

Edite Nazaraite

ŠVIESOS JAGUARAI

Nijolei Sadūnaitė

Vaiduokliais pavirtusios tavo sienos.
Plėsrūs šviesos jaguarai
Netikėtai išsoka
Iš nakties džiunglių:
Visi turi užsimerkti,
Apgraužom degti žvakės
Idant vaizduotų tamsą
Galima sapnuoti, jog rašai eilėraščius,
Jog nukerti siaubūnui galvą
Ir nesergi pacifizmo liga
Nei tymais vaikystėje.
Galima atsimerkti.
Ir žiūrėti liūdnai
Į dievais suetimais
Užstatytą gimtąją širdies aikštę.
Ir net mėginti šildyti
Jų šešelio pavėsyje,
Kur nedrįsta pasirodyti
Anei joks
Laisvės ar vilties žalias daigas...
Galima būti nešiam nevaisiumi,
Nederlingumu, negyvybe.
Galima tapyti mirties peizažus
Su šmėkliškom nebylių
Akmeninių baubų skulptūrom
Mirusių miestų parkuose.
Galima rašyti keiksmažodžius
Ant tavo efemeriško sienu,
Trauklapius dėt
Ant sukrutintų krumplių.
Į tebeinančias kojas pabučiuot,
Motin.

Jei kaltas, tai tik likimas

Draugo priedo paraštininkas K.Ž. gan taikliai apibūdino „viešumo“ politikos sukelto žodžių sąmyšį Lietuvoje: „Stojasi žodžiai, kuriais mėginama aiškintis, atnarioti melų mazgus, atstatyti prarastą ryšį tarp žodžių ir pasaulio. Ir atšiauriausi žodžiai, kuriais vėl dangstomos malonios tiesos, žodžiai-melagaliai, žodžiai-maskuotiniai“ (1987.X.24).

Štai *Literatūros ir meno* spalio mėnesio dviejose laidose buvo spausdinama apybraiža apie Vytautą Putną, garsų pilietinio karo generolą. Prieš 50 metų (1937) jis buvo apkaltintas išdavyste, slaptaiteisimas ir sąsaudytas su kitais septyniais aukštais karškiais, jų tarpe generolu Jeronimu Uborevičiumi.

Manote, kad šiam istoriniam įvykiui aprašyti galioja „glasnost“ principai? Toli gražu ne. Šnekėti apie tai galima tik pateisikomis užuominomis, tik guodžiantis bei sielvartaujant, kad taip įvyko. Negailėstingai diktatoriaus vardo, nei kaltinamojo akto, nei teismo eigos, nei sąsaudymo minėti negalima.

A. Marcinkevičius aprašo susitikimą su Putnos žmona Natalija Pavlova, tada aštuoniasdešimtuosius bebaigiančią, prieš mirtį gyvenusią Vilniaus Antalkalnyje. Ji buvo tvirta moteris: „nepalūžo ir tada, kai likimas beveik dviem dešimtmečiais taip neteisingai išskyrė ją su vaikais, o vyrą visai atėmė. Netekimo skausmas buvo dar sunkesnis, kad žuvo jis – narsus karys, karvedys – ne mūsų lauke, o neteisingai apkaltintas.“ Kokia ironija! Kaip niekingai revoliucija žudo savo herojus.

Tik tiek tepasakoma apie šio revoliucinio karvedžio žuvimą. Kaltas ne Lenino įpėdinis Stalinas, ne jo čekistų „teisingumas“, bet mitologinis dėdė Likimas. Vengiama prasitarti, kad Vytauto bendražygė Putnienė, mažamečių vaikų motina, Stalino įsakymu buvo ištremta į Sibirą. Skaitytojas turi tai

nutuokti. Tuo tarpu Vytauto Putnos proletariškam šaunumui pavaizduoti išknisama gražių gražiausių detalių. Palyginti trumpas Putnos (g. 1893) gyvenimas sužyra įvairiais talentais: agitatorius, organizatorius, politinis komisaras, karvedys, rašytojas, diplomatas, mokykės penkias kalbas, na, ir gabus dailininkas. Pavyzdžiui, į Rygos kalėjimą 1913 metais pakliuvo ne tik už agitaciją ir socialistinių ratelių organizavimą, bet ir už tai, kad „nutapė revoliucinį plakatą streikuojantiems Rygos darbininkams.“ O Kaune, kur 1930 metų vasarą, kaip karo atašė pravažiuodamas iš Berlyno į Maskvą, jis sustojo aplankyti sunkiai sergantį tėvą, „smetoninės žvalgybos valdininkai buvo sunešė.“

Nutylėjimo stilistikos griebiamasi ir šių metų *Poezijos pavasario* išspausdintame Viktorijos Daujotytės ir Marcelijaus Martinaičio pokalbyje „Karta: literatūra ar likimas?“ Vėl tas dėdė Likimas. Jo neatlaidus šešelis čia nukrenta ant Antano Miškinio kartos poetų – Bernardo Brazdžionio ir Jono Kossu-Alekšandriško, vėliau tapusio Jonu Aisčiu. Jų pavardės išnyksta. Daujotytė prisimena, „kaip po paskutinio jubiliejaus interviu per radiją A. Miškinis rūbinėje padavė beretę. Pažiūrėk, kokia minkšta ir šilta, ja man atsiuntė Jonas, kai grįžau iš toli... Jie taip pat buvo karta, stipri ir dramatiška. Kokiais skirtingais keliais buvo lemta nueiti šios kartos rašytojams?“

Pokalbininkams Antano Miškinio užuominos yra aiškios. O skaitytojams? Vieniems – taip, o kitiems – ne. Galima tik spėti, kad jaunesnieji lietuvių poezijos gerbėjai supras, kad tas Jonas – vienas iš didžiausių mūsų literatūros lyrikų, egzilyje pasižadėjęs Aisčiu ir ta pavarde numiręs Amerikos sostinėje. Taip pat Antano Miškinio nurodytas

„iš toli“ yra Sibiro katorga, kurią jis nešė kaip bausmę už nebūtus nusikaltimus. Taip – už nieką.

Tai pasakytų *Poezijos pavasario* literatai vengė. Ir mes juos suprantame. Dar tebegalioja nutylėjimų dialektika. Dar masuojama tiesa. Dar Kremliaus politbiuro slankioja atžagareiviškai gudrios, pavojingos personos (ideologas A. N. Jakovlevas ir jam panašios). Vaisėse prie „mineralinio vandens“ butelio jos turbūt smagiai pasijuokia iš visos „glasnost“ komedijos.

Pr. V.

Elifello bokšto detalė. Paryžius, 1984.

Nuotrauka Algimanto Kezius

Lietuvos krikščionybės sukaktis Paryžiuje

Paryžiaus lietuvių menininkai šauniai prisidėjo prie Prancūzijos lietuvių bendruomenės rengto Lietuvos krikšto 600 metų jubiliejaus minėjimo. Šv. Eustachijaus bažnyčios kriptoje nuo lapkričio 18 iki 30 dienos vyko bendra skulptoriaus Antano Mončio ir dailininko Prano Gailiaus kūrinių paroda. Buvo eksponuojamos medžio skulptū-

ros ir grafikos bei tapybos darbai. Aštuonis lapkričio vakarus paryžiečiai aktoriai Karolina Masiulytė-Paliulienė ir Žanas-Kristupas Mončys prancūzų kalba įspūdingai inscenizavo žmogaus teisių gynėjos Nijolės Sadūnaitės atsiminimų ištraukas – „La Porte de l'Aurore“. Amžiumi dvelkiančioje kriptoje – scena be pakylėjimo, žiūrovų apsupta iš trijų pusių. Stalas, dvi kėdės, ant sienos – nedidelis Aušros Vartų Marijos paveikslas. Dvi angos – viena, į Nijolės kamerą, antra – išėjimas. Ši erdvė buvo tai tarymo kamera, tai Nijolės vienutė, tai teismo salė, tai jos slapstymosi vieta. Dvasios stiprybė spindinčios Nijolės vaidmenį atliko aktorė Karolina Masiulytė-Paliulienė, Prancūzijoje gimusi ir augusi lietuvi. Aktoriaus Žanas-Kristupas Mončys įtikimai vaidino Nijolės brolių Joną, tarytoją Pilelį, prokurorą Bakučionį ir kitus. Spektakliui prasidedant, kriptoje sklido lietuviškų raudų įrašų garsai, o vėliau pakartotinai buvo girdėti giesmės „Marija, Marija“, kurią vietomis ir pati Nijolė giedojo. Abiejų profesionalų aktorių vaidyba buvo jaudinanti. Nijolės Sadūnaitės tikėjimas, tiesos, žmogaus ir tėvynės meilė vertė ne vieną žiūrovą braukti ašarą. Šis dramatiškas persekiojamos lietuvių katalikės ir patriotės portretas tikriausiai labiau paveikė spektaklį mačiusius nelietuvius (o jų buvo dauguma) ir daugiau jiems pasakė apie Lietuvos padėtį ir žmones, negu politinės rezoliucijos, kalbos, paskaitos. Sveikintina iniciatyva, dėmesys lietuviškam reikalui, ryžtas veikti ir pasigeretina vaidyba. Spektaklis, kartu su abiejų dailininkų bendra paroda, pavyzdys kitoms bendruomenėms, ieškančioms būdų originaliai minėti svarbias Lietuvos sukaktis ir garsinti Lie-

tuvos laisvės reikalą. Idomu, kad renginius parėmė Prancūzijos kultūros ministerija, į kurią lig šiol lietuvių nebuvo radę kelio. Nijolės Sadūnaitės atsiminimų pirmoji knyga Prancūzijoje išleista ir prancūziškai, ir lenkiškai. Lapkričio 22 dieną Paryžiaus Notre Dame katedroje miesto arkivyskupas kardinolas Lustiger aukojo mišias Lietuvos krikšto 600 metų jubiliejaus proga. Šv. mišias koncelebravo būrys Paryžiaus kunigų, tarp jų – vietos lietuvių klebonas prelatas Jonas Petrosius. Pamokslė kardinolas ragino visus tikinčiuosius melstis už Lietuvos Bažnyčią ir

priminė šią vasarą Šv. Petro bazilikoje, Romoje, popiežiaus Jono Pauliaus II Palaimintuoju paskelbtąjį arkivyskupa Jurgį Matulaitį. Lietuvos diplomatijos šefo Stasio Bačkio mišias skaitė prašymą, kad Dievas savo malonę suteiktų Lietuvos Bažnyčiai, ypač jos persekiojamiems ir kalinamiems nariams. Dvi tautiniai rūbais apsirengusios Vasario 16-tosios gimnazijos Vakarų Vokietijoje moksleivės prie katedros didžiojo altoriaus padėjo puokštę gelių iš Nepriklausomos Lietuvos vėliavos spalvų, su kitomis giedojo kelias lietuviškas giesmes.

Eglė Juodvalke

„Kai Lietuva valdė pasaulį“ New Yorko scenoje

ALGIRDAS LANDSBERGIS

Lapkričio 30 dieną New Yorko įvyko paskutinis Kestutis Nako lietuviams širdį kutenančių vardu pavadintos pjesės „When Lithuania Ruled the World“ — „Kai Lietuva valdė pasaulį“ spektaklis. Sugrįžime į spektaklio premjerą, kuri įvyko lapkričio 2 dieną. Sekdami didmiesčio „East Village“ giliai įmintais imigrantų — ypač žydų, lenkų, ukrainiečių — pėdsakais, atrandame „Piramidės“ naktinį klubą. Praverus jo duris, į veidą trenkia disko muzika, sumirga pankų šukuosenos, blykstelėję kausūs šypsenos. Kaip Cocteau filmų veikėjai pro pragarišką miglą, prisitūmę pro prarūgusią prieblandą ir praskleide uždangą, įeiname į skirtingą erdvę: apie 50 kėdžių, mažytė „dežinė“ scena. Iš garšakablių liejasi senoviškos lietuviškos sutartinės, Austės Pečiūraitės nutapytoje dekoracijoje žydi saulės ir saulegraužės, tarsi arabeskos vingiuojasi šventi žaltiniai.

Tai jauno dramaturgo-režisieriaus Kestutis Nako teatrinis fortas, kuriame jis pastatė savo parašytą „Andrew Carnegie istoriją“, „Seksų“ „Tita Andronika“ ir kitus spektaklius. Dabar eilė jo žygių į Lietuvos istoriją, į Mindaugo laikus.

Megindamas sugrupuoti savo įspūdžius apie šį spektaklį, tebegirdžiu vieno premjeroje buvusio tautiečio pasipiktinimą balsu: Kokia mišrainė! — skundžiasi jis. Kur pagarbą istoriniam autentiškumui? Esminiai istoriniai faktai įjaujami su prasimanymais. Svarbių lietuvių istorines figūras paverčiamos rugių baidyklėmis. Šaipomasi iš visko, kas mums svarbu ir brangu! Jei ta spektaklio parodytu Brooklyn Kultūros židinyje ar kokioje Vilniaus scenoje, publika išvytų tuos pamaivas į gatvę!

Ką atsakyt tam tautiečiui, ypač kadangi mano paties įspūdžiai skirtingi? Gal pradėt nuo, kad jo pasipiktinimas nesunku suprasti. Istorija, kurios buvimas beveik neteikiama, kurią atgaivino Daukantas — lietuviui šventas, neliečiamas dalykas. Iš jos negalima juoktis. Tai didinga scena, kurioje turi oriai judėti herojiškos figūros. Su kokių dvasinių pakilimų šiuo metu lietuvių teisyne sutinka atgyniančią istorinę literatūrą? O istorinė drama lietuviams tapati lyrinei, romantinei dramai, kuriai pagrindus padėjo Vincas Krėvė, Balty Sruoga, ir kurios tradicija šandien tesia Justinas Marcinkevičius. Negalima paneigti fakto, kad Kestutis Nako pjesė ir spektaklis nukreipti prieš visą lyriškai romantinę tradiciją.

Teisus mūsų tautietis ir apie stoka pagarbos istoriniam autentiškumui. Kryžiuočiai atbilda tiesiai iš „Aleksandro Nevskio“ filmo, bet lietuvių kariai primena 15-to šimtmečio angliu pestintus. Treniotos kostiumas atrodo pasiskolintas iš Japonijos, o krivis išžengia iš egzotiško holivudinio filmo. Kryžiuočiai šaukia „Sieg Heil“, popiežius Rygos arkivyskupui skambina telefonu, mongolų karys staiga užtraukia da'na iš amerikietiško miuziklo.

Istorinio autentiškumo nepaiso ir pjesės dialogas, kuris šokinėja nuo elzbiетinės dramos kupletų į vokiečių apibūdymus ir į šandieninį New Yorko žargoną. Mindaugas, Morka ir jų vaikai staiga prabyla kaip amerikietiškos televizijos serijinės komedijos (sit-com) veikėjai. Kaip nepiktins mūsų tautietis, jei tie mūsų bočiai, Nako prikelti iš „kapų milžinų“, elgiasi kaip naivūs, savanaudiški ir kraugeriški barbarai? Kas pasidars su jų didybe iš kurios mes turime semtis stiprybės? Kaip lengvai Min-

Kestutis Nakas atlieka vieno žmogaus teatro spektaklį per šiemetini Santaros-Sviesos federacijos suvažiavimą rugsėjo 11-13 dienomis Tabor Farm, Sodus, Michigan.

Nuotrauka Algio Norvilos

daug ant piršto vynioja kryžiuočių magistras. Kokia gašli ir vulgari jo Morka. Koks bestuburis Vyktinas. Tikrai pagonis Treniota sugeba laikinai išlaikyti orumą. Mūsų tautietis tikėjosi dramatinės poezijos, istoriškai autentišku, psichologiškai sudėtingu, pasididžiavimą mūsų istoriją įkvepiančių figūrų, o teranda groteskiškas leles lietuvių teatre.

Visa tai pripažinus, būtina pabrėžti, kad mūsų tautietis pradžioje pjesės ir spektaklio paviršiumi. Nako spektaklis nėra tik „Monty Python Meets Mindaugas“ variantas. Nepaisant scenoje groteskiško kaleidoskopu pavirtusios Lietuvos istorijos, Nakas nėra vandalias ar teroristas, jos nemaitoja, kaip tas į rūtų darželį įbėgęs dainos ožys. Jis rimtas teatro menininkas su savo ypatinga vizija. Jo pjesė knibžda anachronizmais ir istoriniais „netikslumais“ ne todėl, kad jis nebūtų studijavęs istorijos, bet kadangi jis taip istoriją interpretuoja. Parafrazuojant „Hamletą“, galima pasakyti, kad po Nako maišymų slypi metodas.

Pats autorius ir savo temą žiūri labai rimtai ir ją taip aprašo spektaklio programoje: „Ši pjesė yra farsas ir burlėška, todėl veikėjai ir istoriniai įvykiai dažnai piešiami plačiais brūkšniais, komiška arba groteskiškai. Nepaisant to, ji vaizduoja nepaprastų pavoju siaubiamą mažą tautą, kuri kovoja už pačią savo gyvybę. Norėdami išlikti gyvais, lietuviai visad turėjo priešintis kariskai galingesniems ir gausesniems užpuolikiams, kurie masavo savo agresiją, apsimesdami esantys „sviesių“ ir „teisinių“ ideologijų nešėjais“.

Norint išsiaiškinti tą tariamą prieštaravimą tarp Nako tešos ir jo braižo, reikalinga įstatyti šį jo spektaklį į istorinę perspektyvą. Nako teatras yra dalelytė tos didžiulės ir nuolat atsinaujinančios ikonoklastinės Vakarų teatro bangos, nukreiptos prieš teatrinę eleganciją, neoklasiką orumą, lyrinę romantiką, muziejines vertybes, miesčionišką kultūrą ir akademinę rimtą scenoje. (Viena šios bangos viršūnių yra ir Lietuvoje gerai žinoma, Tomo Venclovos išversta, Alfred Jarry pjesė „Karalius ūbas“.) Nako scenoje randame tai, ką rusų literatūrologas Michail Bachtin pavadino „karnavaline tradicija“: nesiliau-

jančią parodiją, pašaipinį herojiškumą, pajodžgiškąs pantoimas, kontrastingas stilistines priemones bei dialektus ir samoningą „gero skonio“ pažindinimą. Idėjas savo scenai Nakas gaubia iš visur: iš lietuvių teatro, ankstyvosios elzbiетinės scenos, senų filmų ir melodramų.

Naką masina ir vadinamojo „žiaurumo teatro“ tradicija. Kai Rygos arkivyskupas paverčia Vyktiną kaulė, Treniota bemačius įsaką arkivyskupą iškastuoti ir paskerst kaulė — Vyktiną. Ne be reikalo Nakas anksčiau, pasigardžiuodamas, statė „Seksų“ grubiąsias, kruvinausias pjeses „Tita Andronika“, kurioje vyksta panašūs kanibalistiniai banketai.

Su tokio teatrinio stiliaus pagalba galima vaizdžiai kristalizuoti idėjas apie istoriją. Pavyzdžiui, kai kurie pagonys lietuvių žavisi „pažangia vokiečių technologija“, viliojami moderniais blizgučiais. Taip, savo anachronizmų pagalba, Nakas sugeba dramatiškai komentuoti visą tūkstantį „Drang nach Osten“ metų, visų imperialistų taktiką ir mūsų vartotojišką civilizaciją.

Nako spektaklyje nesunku išgirsti ir mūsų šimtmečiui būdingą protestą prieš „sudevintą“ istoriją, kuri neva rutuliojasi pagal neišvengiamus „geležinius“ dėsnius ir teisėtai triukina tuos, kurie kliudo jos tobulam planui. Taisai protestas ypač ryškus Vidurio-Rytų Europoje, bet Nako nepagarba „deivei“ Istorijai šaknįsasi iš mažiau istoriją paženklinimo Amerikos dirvožemio. Jo stiliaus pradmenų taip pat reikia ieškoti septintame dešimtmetyje įsijiebusiame amerikietiško avangardinės scenos sąjūdyje, ypač vadinamajame „pamaiviniame teatre“ (Theatre of the Ridiculous) ar neseniai mirusio režisieriaus Charles Ludlam kūryboje.

Toksai teatras išvaduoja ir drauge griežtai apriboja savo pasekėjus. Jam būdingų silpnųjų kartais neišvengia ir Nako pjesė bei spektaklis. Nuolatinis anekdotinis sąmojo vaikymasis pakvimpa trivialia vienodybe. Tradicinės formos vengimas veda į beformiškumo monotonią. Betikslis judėjimas tampa chaosu. Besiispaipant iš visko, nesunku nuslyst į madingą cinikumą ar nihilizmą.

Išlavuoti iš šių pavoju ir nen-

kristi į gilią duobę, kurioje trūnija stirtos avangardinių New Yorko spektaklių skeletų, Nakui padeda jo vertybių sistema. Tarp grubiai groteskiškų jo spektaklio scenų, tautinių drabužių apsirengusi aktorė (Julia Grella) dainuoja skausmingai gražias senas lietuvių liaudies dainas. Taip ir ikonoklasto Nako (kaip ir turbūt kiekvieno lietuvių) sieloje sėdi miniatiūrinis lyrikas ir groja toše. Spektaklis prasideda gyvybe tvirtinančių ir lietuvių būti šventinančių pagonių žynės monologu; spektakliui baigiantis, skambant dainai apie karalius ir karaliūnus, vaidulutė pagimdo Gediminą. Į sceną įžengia Gedimino sapnuosimas Geležinis vilkas, kuris paima kūdikėlį į savo letenas; ekrane sumirga šandieninio Vilniaus vaizdai — Gediminas sapnuoja savo būsimą miestą.

Tai ne tik „pamaivų teatras“. Nakas aištingai užstoja savo žemę ir gyvenimo būdą ginančius lietuvių — visus tuos, kuriuos Jean-Jacques Rousseau kadaise vadino „kilniais laukiniais“. Žalčiai ir žyniai, šventumu paženklinta gamta, midus ir kauliena — jam teigiamos vertybės. „Ugnimi ir kalaviju“ nešama svetima civilizacija — baisus blogis. Savo „civilizacine misija“ (ar „teisinga“ istorijos interpretacija) įsitikinusių pastangos tuos „laukinius“ priedurti ištempti į „pažangos šviesą“ — didžiai įtartinos. Todėl Nakui, kaip ir Henriku Radauskui, „lavonine kvepia istorija“.

Atmesdamas istoriją, jis pasisako už pagonišką, ciklišką laiką, už praeities utopiją. Istorija kirta Lietuvai per galvą, Nakas kerta jai atgal: „Še tau, istorija!“ (Kitas klausimas, ar tuo būdu galime magiškai išeiti iš istorijos? Joje tebėra Lietuva, Nakas, tebesame mes visi. Istoriją atmetant, atmetama ir galimybė siekti pažangos, ieškoti teisybės istoriniame laike; istoriją paneigiant, paniekinama ir tautų, visos žmonijos kancija, atimama jai prasmė.)

Krikščionybė Nako pjesėje vaizduojama absoliučiai neigiamai, kaip biznio ir kolonizavimo masina. Taip iškreiptai lietuvių pagonius vaizduodavo ir krikščionių kronikininkai. (Actekų nugalėtojai pagaliau susilaukė „Montezumos keršto“, taip ir čia galime kalbėti apie „Perkūno kerštą“.) Abudu portretai yra simplistiški ir vienašališki, bet teatre tokie supaprastinimai gali būti sceniškai efektingi. Kai Mindaugas, užmušęs Morką, prašo išganytoją jį priglausti, Jėzų suvaidina peruką užsimaukšlinęs kryžiuočių magistras — krikščionybė toje scenoje tėra kryžiuočių išmisas.

Nuo tipiško Amerikos avangardinės scenos pralaimėjimų

Naką saugo ir jo meninis temperamentas — jo energija, vaizduotė, teatrališki instinktai. (Kaip labai visa tai būtų praverę išeivijos teatru!) Jo imlumas nereiškia, kad jam trūksta savarankumo ar originalumo; kaip tie jauni senovės Lietuvos meškinai, jis iš įvairiausių drevių smaguriauja formų įvairybę. Teatras jam džiaugsmu puota ir tuo džiaugsmu jis užkrečia mus, žiūrovus.

Iš labai nevienodo lygio aktorių būrio išsiskiria Paul Van Antwerp (kryžiuočių magistras) ir Edgar Oliver (Rygos arkivyskupas). Jie galėtų būti pagrindų Nako ateties ansambliui.

Kestutis Nakas priėjo labai įdomų savo sceninės brandos tarpinį: eklektiškai tebesmaguriaudamas įvairiais stiliais, jis formuoja savąjį. Gal tolimesniam jo spektaklyje dar ryškiau pasireikš jo savitumas. Nekantriai lauksime ateinančiam pavasariui pažadeto jo istorinių veikalo serijos tesinio saldų šurpulį keliančių pavadinimų: „Kai Lietuva valdė pasaulį“! Spektaklio pradžioje, žynė kviečia tautiečius į puotą: „O.K., let's eat the pig!“ Būtina: „Manų pigs!“

New Yorko spauda apie Kestutis Nako spektaklį

— Apie Kestutis Nako spektaklį „When Lithuania Ruled the World“ pranešė *The New York Times*, pavadindamas jį „Lithuanian Farce“, savo 1987 m. spalio mėn. 27 d. laidoje. Jis išsamiau recenzavo dramos kritikas Barry Walters *The Village Voice* 1987 m. lapkričio mėn. 24 d. laidoje, apie jį taip rašydamas:

„Yra kažkas per daug tobulo apie vaidinimą, nagrinėjantį religinius ir kultūrinius sankirtus tarp krikščionybės ir pagonybės 13-to šimtmečio Lietuvoje, ant scenos, kurią normaliai užima „drag“ karalienės ir „boho rock“ muzikos orkestrai. Kas padaro *When Lithuania Ruled the World* dar labiau žavingu, yra, kad šioji tobulybė ateina pakrauta žaismingai anachronizmais anachronizmais ir jambinio pentametro dialogais. Dėdamas slaptąją stilizaciją ant neaiškių tematinės medžiagos, dramaturgas-režisierius Kestutis Nakas kažkaip išgauna auklėjantį teatrališkumą, kuris yra kartu šviežias ir stebėtinai priimanas“.

„*When Lithuania Ruled the World* pateikia glaustą kursą iš Lietuvos istorijos Mindaugo, šalies pirmojo karaliaus, valdymo metais. Nakas (pats būdamas lietuvių kilmės) sugestijuoja, greta kitų subversyvių dalykų, kad Mindaugas atsivertė į krikščionybę, norėdamas nuraminti ne tik užpildinėjantį vokiečius, bet ir savo madingą žmoną, kuri nori būti atversta lovoje. Kitos detalės sunkiau paaiškinamos,

Edgar Oliver, Mark Oates ir Kimberly Flynn scenoje iš Kestutis Nako „When Lithuania Ruled the World“ pastatymo New Yorke.

bet tiesa, kurią Nakas ištisai pabrėžia, yra, kad tautų istorija gali kytoti nuo jų vadų atsitiktinių užgaidų.“

„Desimties aktorių sudėtis vaidina gausius karius ir maldautojus, maišydami vaidybos meno prezentacinį aspektą su samoningu vaidybos perdėjimu. Jų nelygi ansamblinė strategija lieja į spektaklį nesitikimą, tačiau

natūralią tempo jauseną. Jaučiamas „camp theater“ aplamai o Charles Ludlam — ypač, itaka. Bet Nakas, kurio ligiolių veikalo tarpe yra *The Amazing Power of Destiny* ir *The Andrew Carnegie Story*, pateikia parodišką humorą, pilną jo paties idiosinkratiškų išvalgų. Jis yra labai išdrąsintas, negu jo kūryba yra keista“.

Chicagos teatruose

Dickenso Kalėdų vaidinimas

Jau dešimtį metų, kaip prieš Kalėdas pirmaujantis Chicagos teatras — Goodman, 200 South Columbus Drive, stato rašytojo Charles Dickens kūrinių „A Christmas Carol“. Tą kūrinių Dickensas parašė per šešias savaites 1843 metais, pats savo lėšomis išleido ir sulaukė tokio pasisekimo, kad 6,000 egzempliorių buvo išpirkti pačią pirmąją dieną ir už mėnesio teko leisti antrą laidą. Kūrinys daug prisidėjo, kad tradicinis Kalėdų šventimas pagyvėjo Anglijoje ir kituose kraštuose.

Dabartinis šio veikalo pastatymas Goodman teatre labai spalvingas. Išryškintas Skrudžio šykštumas. Sapnuose jo matomos dvasios, kalėdinės linksmybės, įvairios fejos, vaikų krikštavimai atgaivina Skrudžę humanis-

kumą. Goodman teatre visų pirma atkreipia dėmesį pastatymo technika — prieš žiūrovų akis ištumiamos atskiros scenos, girdėti perkūniškas trenksmas, sužiba daugybė šviestų, skinda dūmai — tai lyg savotiškas kalėdinis pasakų pasaulis su augančiu humaniško pasireiškimu. Pastatymo direktorius Roche Schuller ir aktorius režisierius Robert Falls daug ir sėkmingai pasidarbavę. Tarp 26 aktorių yra labai įgudusių scenos žmonių, kaip Skrudžio vaidmenį William J. Norris, bet yra ir studentų bei vaikų, kurie irgi labai dailiai įjungti. Iš aktorių — William Brown, Erin Creighton, Terence Gallagher, Sally Murphy, James Otis dalyvavę radijo, filmų ar televizijos vaidinimuose.

Tą Dickenso kūrinių Goodman teatras statys iki gruodžio 30 d. Jis gausiai lankomas. Pastatymą finansavo Marshall Field bendrovė.

Juoz. Pr.

• Dailininko Viktoro Petravičiaus skulptūros darbų ir medžio raižinių paroda š.m. lapkričio 20 dieną buvo atidaryta Community Center for the Arts, Lubeznik Gallery, 312 East Eighth Street, Michigan City, Indiana. Paroda vyks iki gruodžio 30 dienos.

LB LITERATŪROS PREMIJA

1987 metų premija skiriama už grožinę kūrybą, išleistą 1987 m. arba už bet kada parašytus rankraščius. Vertinimo komisija: Vincas Akelaitis — koordinatorių, Rita Balytė, Balty Gaidžiūnas, dr. Jolita Kavaliūnaitė, Viktoras Mariūnas.

Knygas (po penkis egzempliorius) ir rankraščius siųsti Vincas Akelaitis adresu: 18204 Canterbury Road, Cleveland, OH, 44119. Kūriniai turi būti priimti vertinimo komisijai iki 1987 m. pabaigos.

JAV LB Kultūros taryba

Juozas Blūzdė. Lietuvių visuomenės kultūros draugijos Lenkijoje pirmininkas, stidaro parodą temą „Lietuva ir jėvtingai senovėje ir ankstyvalais viduramiais“. Parodą organizavo Lietuvos visuomenės kultūros draugija ir Varšuvos archeologinis muziejus. Joje buvo išstatyta daugybė archeologinių eksponatų iš pastarojo meto istorinių tyrinėjimų. Paroda vyko Puzsko lietuvių gimnazijos patalpose gegužės 30 metų sukakties proga.